

Velká Británie a Irsko

Prerafaelité jako mocný impuls celému symbolismu – návrat před renesancí, statická výraz, potlačení perspektivy, nehrdinská mytologie (slabé figury, strádající / démonické ženy)

Aubrey Beardsley – grafiky – mix dekadence, secese a symbolismu

V literatuře zejména tvorba O. Wilda a W. B. Yeatse – ten tzv. „keltská renesance“

V hudbě řada autorů dotýkajících se symbolistických textů anebo aspektů (záliba ve východní tematice, okultismus). Gustav Holst, Frederick Delius, Cyril Scott – všichni rozsáhlá díla, tvořili daleko přes symbolismus, specifické ovzduší anglické hudby až do avantgardy (ale i dál) – vybledlost – jiné zacházení s tradicí

USA

Tématem napříč styly jsou demokracie, abolicionismus (zrušení otroctví), neoklasicismus – smavost, svobodomyšlnost (evropský symbolismus byl spíše potměšlý námětově i výrazem).

Transcendentalismus – kombinace pozůstatků dovezeného protestantství s až anarchistickou vírou ve svobodu jednotlivce a jeho právo na sebeurčení (Unitáři) – směřuje až k „new age“.

Malířství Albert Pinkham Ryder – autodidakt, krajinář, spirituální výraz (viz N. Roerich), Maxfield Parrish – symbolistní témata se stávají obaly k bonboniérám – americký marketing a kýč. Obecně USA výtečné obchodování s uměním – viz dnešek.

Literatura E. A. Poe jako předchůdce a W. Whitman jako zakladatelská osobnost.

Čisté projevy amerického symbolismu jsou u E. Lee Masterse (+ okultismus, protestantismus, etika) a V. Lindsaye (secese, mísení čisté literatury)

V hudbě dlouho vlivy Evropy (Dvořák), řada autorů studuje evropské školy anebo jsou přímo původem z Evropy (Charles Martin Loeffler – zhudebňoval symbolistní náměty).

Symbolistou ve smyslu např. Skrjabina – tvořící ucelený svět, napřahující se ke změně paradigmatu (viz Schoenberg) je v USA Ch. Ives – autodidakt, za svého života bráný spíše jako kuriozita. Specifická víra (viz transcend.), svobodné a specifické nakládání s tradičními prostředky kompozice a využívání nových – „kutil“, „objevitel“, pionýr.

General William Booth Enters into the Heaven (1914).

Booth byl zakladatel Armády spásy. Ukázka

Symbolismus ve francouzsky mluvících zemích

Francie a Belgie drží prim jak co se týče formulování programu i názvu slohu (18. září 1886, Jean Moréas manifest *Symbolisme*), tak co se týče jeho charakteru – snad až na Anglii s prerafaelity vycházejí ostatní evropské symbolismy z impulsů frankofonní kultury.

Literatura:

Předchůdci – Gerard de Nerval, Aloysius Bertrand – „malí“ romantici – první z „prokletých“ – jemnější kresba než „velcí“ typu Huga anebo Musseta

Baudelaire – viz sonet Vztahy. Malé básně v próze.

Auguste Villiers de l'Isle-Adam 1838-1889 Kruté povídky, knižní drama Axel – volně dostupné online, téma od odmítnutí vnucené víry až po společnou smrt milenců v zámecké klenotnici – hermetické metafory

Parnasisté – Revue „Současný Parnas“. Název sdružuje celou řadu autorů, jde vesměs o generaci předchozí, předsymbolistickou. Jsou ztotožnitelní s novorenesancí či pseudostyly v architektuře, k tomu se druží inspirace v orientu (viz Delacroix). Akcent na dokonalost formy, uměřenost výrazu – směřovali k akademickému pojetí poesie (X Rimbaud a „prokletí“). U nás se k nim hlásili Lumírovci. Patřil mezi ně s výhradami i S. Mallarmé.

Hlavní vlna –

Rozekrucianství – Joséphin Péladan 1859-1918. Salon Rose + Croix – wagnerismus v 90. letech 19. století ve Francii. Básník Saint-Pol-Roux, Erik Satie, malíři spojení s rozekrucianskými salony viz níže.

Stéphane Mallarmé 1842-1898 – hlavní osobnost první vlny. Koncepce básně jako „alchymie slova“, sonety často jako jediná dlouhá věta, představa dokonale vybroušeného klenotu. Témata vrcholných básní (Smuteční přípitek, Herodias, sonety, Vrh kostek) jsou lidská existence ve světě, její absurdita. Směřoval k hermetickému šifrování skutečnosti, jevy se stávají metaforami pro transcendentní skutečnosti. Řada prací nedokončena, Vrh kostek směřuje k vizuální poesii (Apollinaire – Kaligramy a dále řada dalších až do 60. let 20. století)

Když vyvstala z obliny a vzepjetí

Efemérního skleněného tvaru,

Ta nepoznaná šíje se přeruší,

Aniž dá rozkvést hořkému bdění.

Já, sylf tohoto chladného stropu vím,

Že nikdy dvojí ústa,

Ani má matka a její milenec,

Se nenapájela z téže chiméry.

Čistá váza, v níž není jiný nápoj

Než nevyčerpatelné vdovství,

Zemdlévá v agónii, ale nepřivoluje.

Naivní polibek z těch nejsmutnějších.

A jen nejsoucností výdechu zvěstuje

Přítomnost růže v tmách.

Jules Laforgue 1860-1887, naopak ironické, průhledné verše; jeho odkaz pro sebe využili Eliot a Pound – přímost vyjadřování – imażinismus

Maurice Maeterlinck 1862-1949 – ve své době velmi módní autor, v jeho osobě dosáhnul symbolismus obecného uznání (ale i ukázal své meze), jeho „varianta“ je přístupnější než díla Mallarmého (anebo Březinova), přidává do nich náležitou dávku napětí, prvků hororu, existencialistické úzkosti, eschatologie a později i okultismu. Postupně se ztotožnil s obecnými humanistickými ideály. Dvě knihy poesie, hry, eseje – Život včel, Život mravenců, Inteligence květin atp. – vitalismus, knihy výroků. Řada titulů vyšla v češtině. Zhudebnění desítkami autorů (Debussy, Schoenberg, Zemlinski, Koechlin, Sibelius, Fauré, Scott, Dukas, Bartók, Burghauser, Chlubna...). Hra Modrý pták – návrat k formě divadla světa (viz Peer Gynt anebo Strindberg)

2. generace

Návštěvníci „Mallarmého úterků“:

Paul Valéry 1871-1945 – umocnění koncepcí Mallarmého – poesie obkružující pohyby ducha

André Gide 1869-1951 – ten se během života od symbolistních počátků vyvinul přes stylový obrat k neoklasicismu v jednoho z nejdůležitějších modernistických prozaiků – naléhavé otázky po sebeurčení jednotlivce, po „falsu“ jako životní strategii (Penězokazi), tematizoval vlastní homosexualitu, po návštěvě Sovětského svazu ve 30. letech svědčil o skutečném stavu věcí tam (řada západních intelektuálů o tom po návštěvě S.s. lhala). Svobodný duch s prvky anarchismu, antiklerikalista.

Z dědictví symbolismu vycházeli autoři napříč 20. stoletím – surrealisté (zejména druhé generace – Julien Gracq), francouzský „Nový román“

Malířství

Puvis de Chavannes, Gustave Moreau, Jean Delville – viz první přednáška

Odilon Redon 1840-1916 – vliv Whistlera, specifická spiritualita, vliv buddhismu, mystiky. Pastely.

Rozekrucíáni Carlos Schwabe a malíři Ferdinand Hodler anebo Fernand Khnopff

Skupina Nabis – proroci – Maurice Denis – opět směřování k neoklasicismu

Tzv. cloisonisté – s předešlými pod vlivem Gaugina – zvýrazněné kontury, dekorativnost ovlivněná asijským uměním (Světová výstava 1889), metafyzická témata Gaugina – Odkud přicházíme, kdo jsme, kam jdeme???

Hudba

Předchůdci v hudbě (stylem, či jako pedagogové) předešlá generace ve Francii: Emmanuel Chabrier, Jules Massenet, Ernest Chausson, Vincent d'Indy (sám žák C. Francka), Gabriel Fauré, Camille Saint-Saëns

Mocná hrstka, zejména Musorgskij – znaky jeho stylu

Gamelan na Světové výstavě v Paříži roku 1889 – neexistence zvukového záznamu – mocný pocitový vliv z koncertů – pentatonika, celotónová stupnice

Erik Satie 1866-1925 – v první etapě své tvorby patrně nejčistší symbolista v hudbě: „*nová literatura, složená ze třinácti písmen abecedy, která znal...*“

„kleinmeister“ založením. Patrně trpěl dyslexií, případně poruchou autistického spektra.

asociálnost, silná idiosynkratičnost děl, posléze alkoholismus

rozkročení mezi salónním či kabaretním stylem a vážnými pracemi (Rebikov, Scott)

Porovnání stylu „před symbolismem“ – Debussy Arabesque 1 (1890-91), Satie Sarabande 3 (1887)

Platí pro něj v tomto období většina charakteristik s. jako směru: intimita, drobnokresba a miniaturismus, synestézie (u Satieho zejména literární, ale akcent leží i na výtvarné podobě not), iniciačnost – důraz na osobní zkušenost s dílem anebo „tvorbou“ postavená nad „etablováním se“ – dílo jako deník vlastních spirituálních zážitků, jádro leží v psaní pro sebe, dílo pak nese v tom nejlepším případě schopnost přenést jeho hráče (x posluchače) do podobného stavu (x dílo provozované filharmonií ne??? – oko ke klíčové dírci), esoteričnost, „psychedeličnost“. Výrazný nárůst textů okolo partitury – věnování, příписy, poznámky (oproti nim takřka chybí přesná tempová označení). Nesouvislost se standardní podobou uměleckého díla ve své době (nikoliv otázka stylu, ale technických náležitostí) zároveň s tím ale i zjemnělost, mlhavost. Insitnost – Satie není „velký“ skladatel, napříč jeho dílem jsou neobratnosti – ve formě, v harmonii – experimentálnost. Ovlivnění asijským uměním (gamelan).

Tři etapy Satieho tvorby

Symbolistní cca 1886-1895 (1900)

4 Ogives 1886

Sonneries de la Rose†Croix (Fanfáry Růže a Kříže, 1891),

Salut Drapeau! 1891

Vexations 1893-95

Syn hvězd 1891

Uspud 1893 – dílo „na rozhodnou“ s Rosekruciány – příklad symbolistní mystifikace, persifláže ba blasfemie (Rimbaud, Lautréamont, Rops, Beardsley)

Gotické tance 1893

Messe des Pauvres 1895

„*S klavírem je to jako s penězi: potěšení z nich má jen ten, kdo se jich dotýká*“ – zkušenostní aspekt: ani poslech, ani analýza nedá příjemci stejný zážitek jako tvorba / interpretace

1896 (1900)-1912 cca Od cyklu Pièces froides (1897) přechodové období ragtimů, chansonů a experimentů – po krizi vyvolané zážitkem z Debussyho Pelléa a Mélisandy (1902) se rozhoduje proměnit styl svých kompozic. V roce 1905 (ve 40 letech!) vstupuje na Scholu cantorum (D’Indy) – znovu se „učí“ kontrapunkt. Forma: „Minimalismus“, fráze po 4 taktech. Podobné potíže mu činí instrumentace – většinou velmi střídme, komorní partitury a to až po roce 1900, do té doby „experimentální“ anebo spíš „konceptuální“ instrumentace. Náběhy na velké formy: klauniáda/balet Jack in the Box (1899), nedokončená orchestrální poéma Le Bœuf Angora (Angorský vůl) (1901), Le poisson rêveur (Snící ryba) (1901), čtyřruční Trois morceaux en forme de poire (Tři kusy ve formě hrušky) (1903) – opět problematika hudební formy – nonart ku „umělé hudbě“

Satieho názvy! – poetika – „automatické popisy“

1913-1925 neoklasicistní či „art decové“ období – od „stylu roku 1910“ až po styl Šestky (přehledné formy, cirkusová estetika, parodičnost, sportovní a „moderní“ tematika – 180 stupňů od Rosekruciánství)

Orchestrální Les Pantins dansent (Loutky tančí) (1913), klavírní „haiku“ cyklus Sports et Divertissements (1914) a řada specificky nazvaných drobných klavírních cyklů (Vysušená embrya atp.)

Výjimky ze stylu posledního období tvoří „symfonické drama“ Sókratés (1917-18) na Platónovy texty, patrně vrcholné Satieho dílo co se týče závažnosti (+ rozsahu) a cyklus 4 Nokturen (1919).

Film – Entreacte René Clair

Návaznosti na Satieho ve 20. století jsou mnohé – samozřejmě Le Six, Arcueilská škola (Henri Sauguet), v druhé půlce století John Cage, Louis Andriessen (De Staat), řada filmových tvůrců (oproti tomu existovali masivně Satieho umělečtí odpůrci – mezi nimi na prvním místě Pierre Boulez)... Otázkou zůstává, čím je Satieho dílo tak lákavé na rozdíl od děl řady „regulérních“ tvůrců „velkých partitur“ – odpovědí je zčásti marketing umění (Satie jako maskot, Satie jako podivínská figurka), zčásti ale zůstává v samotné Satieho osobnosti – unikavé, nepravděpodobné, zkoumavé až do popření sebe sama.

Claude Debussy 1862-1918 – hovoříme o jednom ze základních pilířů moderní hudby před avantgardou (samozřejmě i díky tradici – D. je velmi dobře biograficky uchopený, byl uznán jako génius ještě za svého života a jeho tvorba měla dalekosáhlý vliv napříč 20. stoletím).

Opakování – Římská cena, práce v Rusku – ruská hudba. Opět zážitek z poslechu gamelanu v roce 1889. Řada nedokončených prací, jeho pojetí hudebního díla se po roce 1902 rychle vyčerpává.

Z hlediska symbolismu jej analyzuje Stefan Jarociński v monografii Debussy (Opus, Bratislava, 1989, ISBN 80-7093-001-2) – podobně jako u Skrjabinu s jeho vzpínáním k mystériu, u Schoenbergu s jeho paradigmatickou inovací tónového systému, u Ivese s jeho naplňováním zážitku hudební biformy, u Debussyho hovoří J. o osamostatnění barvy, o sonorismu v hudbě – práce se sazbou.

Debussy není symbolistou ve smyslu bezpodmínečného spirituálního ponoru (X Skrjabin, raný Satie), jeho dílo vyjadřuje nově esteticky uchopené základní zážitky bytosti – radost z prostoru, z existence, meditaci – „malá cesta“

Nejdůležitější práce:

Prélude à l'après-midi d'un faune (1894) podle Mallarmého poémy

Vrcholné D. dílo Pelléas a Mélisande (1893-1902), opera na Maeterlinckovu stejnojmennou hru; přenesení wagnerismu do Francie a zároveň popření základních Wagnerových východisek: hudba sice plyne v prokomponovaném proudu a na jevištním účinku se podílejí všechny složky dramatu, oproti Wagnerově pompéznosti má ale hudba být spíš jako tapeta (secesní tapeta) zvuku, na jejímž popředí se reliéfují postavy a děje (Maeterlinck – Nitro – podobná konstelace) – francouzský prostor oproti německé komplexitě.

La Mer (1903-1905)

Klavírní kompozice

Potopená katedrála (10. preludium, 1. kniha) jako řemeslně dokonalá podoba Satieho snah a vizí.

Scénické mystérium Kantáta Utrpení sv. Šebestiána (1911) na libreto G. D'Annunzia – filmové zpracování Petrem Weigelem (formou podobné Sukovu/Zeyerovu Radúzovi a Mahuleně)

Florent Schmitt 1870-1958 – s Ravelem „skupina“ Apači – „páskové“; za 2. světové války byl proněmecký – dílo upozaděno. La Tragédie de Salomé (1907) bylo inspirací pro Stravinského Svěcení jara

Maurice Ravel 1875-1937

(Podobně jako Satie podivínská osobnost, životopisci u obou zvažují homosexualitu anebo nebinárnost)

Napůl francouzský Švýcar, napůl Španěl (pozn. Satie poloviční Skot) – temperament, smysl pro španělskou ohnivost a pro švýcarskou přesnost – oproti předešlým minuciózní, dokonale do sebe zapracované partitury. Nepsal mnoho – cca 80 děl

Specifická harmoničnost – po období ovlivněném Satiem a Debussym vstřebává a po svém rozvíjí avantgardní principy – specifický expresionismus. Tvarově směřoval k neoklasicismu. Instrumentátor.

k symbolistní etapě patří zejména jeho rané písně:

Ballade de la reine morte d'aimer (Balada o královně, která zemřela láskou) (1893)

<https://www.oxfordlieder.co.uk/song/4851>

Sainte (Svěťice) (1896) (Mallarmé)

Za vrchol „secesionismu“ a symbolistní estetiky v jeho tvorbě lze považovat

Tři básně S. Mallarmé (1913) – viz text výše. Analýza.

pozn. Opera Dítě a kouzla

Ravel tvoří základ „mainstreamového“ repertoáru většiny českých orchestrů, jeho díla jsou obecně přijímána, jsou skvěle zkomponovaná.

Pozdější – řada autorů zrajících umělecky ve Francii do nástupu Šestky pracovala v paradigmatu symbolismu či impresionismu

Maurice Delage 1879-1961 žák Ravela, rozvíjení jeho stylu mallarméovských zhudebnění. Inspirace indickou hudbou

Lili Boulanger 1893-1918 – sestra Nadii, inspirace buddhismem – drobný zjev podoby Karla Hlaváčka

juvenilie Daria Milhauda – Alissa op. 9 (1913) podle Těsné brány André Gida

návaznost na symbolismus s jeho ornamentikou, spirituální zaníceností i s jeho orientalismy přináší ve 30. letech skupina Jeune France – Jolivet, Messiaen, Daniel Lesur – analogie Březina - Holan